

ASSUMPTA CAMPS

LA POÈTICA DE JERONI ZANNÉ
(DELS CONCEPTES DE TRADICIÓ
I MODERNITAT EN EL MODERNISME CATALÀ)

«Torniamo all'antica e sarà progresso»

Amb aquesta màxima de Verdi Jeroni Zanné resumia la seva poètica, tot tantant una de les presentacions d'autors estrangers més rellevant de la seva etapa com a crític literari de la revista modernista barcelonina «Joventut»¹; una màxima, val a dir, ben sorprenent tractant-se d'un escriptor que es professava «modernista»², i que s'expressava des de les planes d'una publicació que se'n proclamava obertament. En qualsevol cas, una màxima que caldrà explicar, atesa la paradoxa present en el concepte de modernitat sobre la qual es fonamenta.

Zanné és, bàsicament, un autor adscrit al corrent parnassià català. Més encara, podríem considerar que n'és el seu màxim exponent a Catalunya. I el parnassianisme, corrent poètic originàriament francès, es caracteritza, com és sabut, per la seva defensa de l'artifici literari, per la potenciació, en l'àmbit de la poesia, de l'habilitat tècnica, de la capacitat per cisellar el vers i, en darrer terme, per explorar els recursos; tant lingüístics i estilístics com temàtics i mètrics. En aquesta proliferació dels elements formals en detriment de la immediatesa de l'expressió poètica hi descobrim no tan sols un rebuig de la poètica romàntica, que privilegia el sentiment i l'emoció sinó, sobretot, una visió dualista del món, basada en la dicotomia Art/Natura, la qual és susceptible de diverses traduccions, totes elles recurrents en aquest període que se situa a cavall dels segles XIX i XX, però que és sempre reflex d'un conflicte latent entre l'Home i l'entorn. En efecte, en la mesura que l'actuació humana es concep, des d'aquesta posició, com una actuació adreçada a corregir i fins combatre les forces naturals, subjectes a l'atzar i en darrer terme al caos; més encara, en la mesura que l'art esdevé un paliatiu de la vida i, per tant, una via de redemp-

¹ VEGEU, J. ZANNÉ: *José Ma. de Heredia* – «Joventut», 12-X-1905, pp. 651-3.

² VEGEU, J. ZANNÉ: *Meridionals y septentrionals* – «Joventut», 21-III-1901, pp. 207-9.

ció del dolor que es desprèn de la contemplació del món, de les seves misèries, vulgaritats i mesquineses, ens trobem davant d'una poètica que dimana directament del pessimisme schopenhauerià³.

Ara bé, l'adscripció zanniana al parnassianisme revesteix, més enllà d'una reivindicació clarament formalista, una utilitat innegable en el context cultural català, marcat al tombant de segle per un corrent d'espontaneisme literari, present ja sigui en les abundants produccions d'un romanticisme tocatardà, generalment ben carrinclones, o en les nombroses i variades derivacions de la poètica maragalliana, que tingueren més o menys fortuna en aquells anys. Constitueix, en qualsevol cas, una opció personal per part de Zanné, que malda per evidenciar com és d'inviàble la recerca d'una immediatesa de l'expressió en poesia sense que això comporti la caiguda en un «provincianisme» postromantic, és a dir, en una involució, en darrer terme. Apostar pel corrent parnassià esdevé, per tant, al tombant de segle, una opció que mira d'obrir nous camins poètics alhora – i en la mesura – que ofereix, de la mà del retorn a concepcions formalistes, l'oportunitat d'un nou culturalisme, en oberta polèmica contra les solucions espontaneistes coetànies.

El canvi de poètica es manifesta en Zanné, per una banda, en la presentació d'autors bàsicament francesos i italians afins a aquest corrent: Heredia, Leconte de Lisle, Carducci i D'Annunzio, entre d'altres; presentació que la revista «Joventut» durà a cap en els primers anys d'aquest segle, gràcies, fonamentalment, a les col·laboracions del mateix Zanné, entre d'altres, i de manera paral·lela a la tasca divulgadora endegada des d'altres publicacions a partir de 1904, com ara el diari barceloní «El Poble Català». A nivell de creació literària, s'observa com una constant d'aquest corrent la defensa del sonet com la forma poètica per excel·lència. És així com, i precisament a l'entorn de la «batalla del sonet», qualla, entre 1902 i 1904, un moviment de condemna de l'espontaneisme literari que podem considerar, en gran part, derivat de la recepció del llegat parnassià en un corrent poètic que intenta obrir una nova etapa en el panorama català del XX sense negar totalment ni els postulats del regeneracionisme vitalista de la revista «Catalònia», ni tampoc les conquestes del simbolisme finisecular.

Ara bé, del mestratge parnassià es desprèn, per damunt de tot, un model de revisió crítica de la tradició literària, tant local com universal. Local, perquè el formalisme culturalista que defensa Jeroni Zanné, entre d'altres, constituirà, de fet, una temptativa de represa – concebuda con una nova albada – de la tradició catalana renaixentista, anterior, per tant, al període de decadència, en un esforç per traçar una línia de continuïtat cultural i obrir alhora nous camins, un cop ex-

³ El mateix Zanné ho exposava a *L'art (comentaris sobre'l concepte que d'ell ne té Schopenhauer)*. – «Joventut», 2-IV-1903, pp. 219-221.

haurida la veta romàntica⁴. Es tractarà, així doncs, d'un intent per revitalitzar la tradició literària, intent concebut sempre com un renaixement/retrobatment, que tradueix una peculiar visió organicista de la cultura, la qual és vista com un *continuum* fet d'apogeus i de decadències. I universal, dèiem, perquè proposa un model d'aproximació al patrimoni cultural, de més enllà de les fronteres i de tots els temps, on el món clàssic, tant grec com llatí, tindrà gran rellevància, ja que és en el qual hom (re)troba la pròpia rel cultural; una aproximació, val a dir, que coincideix plenament amb aquell eruditisme positivista i aquella recerca dels orígens, present de bon començament en el parnassianisme francès.

Certament, una tal reivindicació del món clàssic, recurrent en el parnassianisme, podia haver conduït a un neoacademicisme, o a l'afiançament de solucions com les de l'"École Romane" de Jean Moréas, a França, o bé al Noucentisme, sense oblidar la de Costa i Llobera en el seu recull poètic *Horacianes* (1906). Ara bé, el parnassianisme català explorarà, en efecte, la via del retorn a un classicisme i de l'artifici literari i del virtuosisme tècnic en la línia d'un neoculteranisme que parteix, però, d'unes bases diferents, les quals podríem definir com paganes i no cristianes (d'una manera molt evident pel que fa a Jeroni Zanné o a Gabriel Alomar). Més encara, l'organicisme cultural de què parlàvem es contempla en Zanné, de fet, com una dialèctica entre la tradició i la modernitat, presentada d'una tal manera que ve a traduir el misteri dionisiac de l'alternància mort/regeneració i és, alhora, manifestació d'una concepció circular del temps, que aquí evoluciona des de la polaritat, segons una llei pendular. La modernitat, vista des d'aquest angle, perd, de fet, tota virulència avantguardista, i passa a concebre's com un retorn a una solució antiga, però no periclitada, la qual ressorgeix reactualitzada i plena de nova vitalitat. D'aquesta posició es desprèn, en darrer terme, una concepció del fet literari – i també artístic, en general – que des de la nostra òptica actual podem considerar ben moderna, en la mesura que pressuposa la interrelació estreta entre lectura i escriptura, o, si volem, entre recepció i producció, confoses en darrer terme, en una única activitat que anomenarem «crítica», ja que contempla tot acostament al patrimoni cultural com una revisió a nivell temàtic, lingüístic, estilístic i mètric. Tal com es formula a començaments de segle, constitueix, de fet, la clau d'un nou renaixement cultural, que Zanné entén que ha de ser l'inici d'una nova etapa d'esplendor literària. D'aquí que ens parli de «novella primavera poètica», i insisteixi en la capacitat de «regeneració», de reacció, en fi, en front del decadentisme deliquescents, de tall bàsicament

⁴ VEGEU, J. ZANNÉ: *Novella primavera poètica* – «Joventut», «El Poble Català», 4-V-1906.

maeterlinckiana, com el que presideix la producció literària dels primers anys del Modernisme⁵.

La proposta zanniana entronca directament, per aquesta via, amb el corrent llatínic que comença a prendre importància pels volts de 1895 a París⁶. Això és així en la mesura que aquesta nova tendència es contempla com un moviment de ressorgiment dels pobles llatins tant com dels seus valors i propis (meridionals, per tant, i no pas nòrdics), i de la seva cultura originària, és a dir, del món clàssic. A partir d'aquest moment, començarà a produir-se un canvi de signe, de caràcter tant ètic com estètic, en el decadentisme finisecular, el qual passarà a abominar, a la ratlla del nou-cents, de les «boires» i temptacions deliquescents i malaltisses, per remetre a un sensualisme de tall vitalista que entronca amb Nietzsche i amb D'Annunzio, entre d'altres. I que, en el pla formal, defensarà la claredat compositiva i el preciosisme formal.

Amb tot, cal dir que Zanné ocupa, de fet, una posició intermèdia en aquesta confrontació entre valors nòrdics i valors meridionals. Això s'observa, molt especialment, en la polèmica que sosté el 1906 des de les planes d'«El Poble Català» amb Manuel de Montoliu⁷, arran de la discussió, precisament, sobre com cal entendre el llatinisme i quin ha de ser l'abast real, en el renaixement català que propugna, d'aquest nou corrent en voga en Europa. En efecte, Zanné, a diferència de Montoliu, defensarà una visió de Catalunya com un país a mig camí, culturalment i geogràfica, entre el Nord i el Sud: una Catalunya «romàntica» i «clàssica», jànica, per tant. I això, sens dubte, perquè el progrés (també en l'ordre cultural) no es concep en Zanné si no és com a resultat d'una confrontació dialèctica, tal com apuntàvem més amunt, on a partir dels dos pols de la qual queda xifrada la nova síntesi cultural d'una Catalunya nova i esplendent per al nou-cents. És així com ni la seva professió de parnassianisme, ni la defensa dels autors «llatins» del nou corrent, no contradiuen en Zanné una revisió de l'idealisme romàntic, ben present, per altra banda, en la seva obra. Revisió que veurem més clarament exemplificada encara si tenim en compte la seva concepció del geni – de derivació carlyliana, tot i que s'exemplifica en figures com ara Wagner o fins D'Annunzio – com d'aquell qui realitza les grans

⁵ Pensem, per exemple, en les primeres col·laboracions de Raimon Caselles a «La Vanguardia», o bé en les festes modernistes de Sitges – especialment pel que fa a l'estrena de *L'intrusa*, de Maeterlinck, el 1893 –, així com en «L'Avenç» de la segona època, o en altres revistes, com ara «Luz».

⁶ Sobretot arran de la publicació de l'article D'E.-M. DE VOGÛÈ: *La renaissance latine. Gabriele D'Annunzio: poèmes et romans*. – «Revue des Deux Mondes», 1-I-1895, pp. 187-206.

⁷ Vegeu, en aquest sentí, ZANNÉ: *Llatinisme*. – «El Poble Català», 22-VI-1906; així com la resposta de MANUEL DE MONTOLIU: *Llatinisme. A l'amic G. Zanné* – 9-VI-1906 – i la rèplica del mateix ZANNÉ: *Sobre'l llatinisme*. – 15-VII-1906.

síntesis culturals. La seva diríem, en tot cas, que és una professió de classicisme especial, «romantitzat», com també és el cas de Gabriel Alomar, i no pas d'aquell classicisme de l'harmonia i de la norma, és a dir, de tall apol·lini, que en canvi predicarà per la mateixa època, i en tant que signe dels nous temps, Eugeni d'Ors, entre d'altres. En aquest intent per conjuminar el que Zanné entén que són les dues coordenades culturals – i fins racials – catalanes hi trobem evidenciada la línia directriu de la seva poètica, que xifrarem com la recerca d'una fusió de l'esperit clàssic amb els sentiments moderns.

Al capdavant, és precisament en aquest dualisme del qual parlàvem en començar aquest article on ve a incidir en Zanné la revisió dels postulats idealistes. En efecte, en la mesura que l'art es constitueix en pal·liatiu de la vida, l'artifici esdevé en darrer terme una manera de corregir el desordre i la imperfecció imperants, tot donant forma a la Natura i investint-la de sentit. Així actua la màxima creació humana, la poesia, quan informa el món per mitjà de la paraula – el Verb –, de tal manera que confereix sentit a la col·lectivitat en què sorgeix. Vist des d'aquesta òptica, el poeta, en la mesura que persegueix amb la seva obra un propòsit «informador» i fins sublimitador, es veu investit amb els trets característics del geni romàntic. La raó última d'aquest formalisme culturalista que remet al parnassianisme francès tant com al corrent llatí, s'haurà de cercar en un intent de recuperació de l'idealisme romàntic, en la mesura que es diposita exclusivament en el poeta i en el llenguatge la capacitat de regeneració cultural – i no tan sols cultural, sinó també política en molts casos – de la col·lectivitat. D'aquí la recerca constant d'una més alta perfecció formal en l'expressió; d'aquí també, la raó d'un vistuosisme tècnic; i d'aquí, naturalment, els atacs constants als espontaneistes, i no tan sols per involucionistes, sinó fins i tot per «incivils».

Aquesta és, al capdavant, la clau interpretativa d'un nou intervencionisme social, ben diferent del propugnat pels volts de 1898, per cert, per part dels membres del corrent vitalista, bàsicament monista i de solucions expressives generalment espontaneistes. Un intervencionisme que mira de combinar ara el regeneracionisme polític – d'abast clarament nacionalista – amb l'intent de salvació personal que al tombant de segle havia donat tantes mostres d'evasionisme decadentista-simbolista. Vist des d'aquest angle, doncs, el qual pren en consideració tot el llegat romàntic, s'entén que el parnassianisme català, i en primer lloc la figura literària de Zanné, abandoni aquelles posicions evasionistes inherents al parnassianisme francès i a la seva doctrina de l'art per l'art, i prengui un nou caire, que el porta a la defensa d'un culturalisme concebut fonamentalment com intervenció cultural, és a dir, d'abast clarament messiànic. En aquest intent per conjuminar ambdues posicions, l'única possibilitat d'intervenció social es confiarà a la literatura, i més concretament a la poesia. És prou evident que un plantejament com aquest acaba portant fins a les seves úl-

times conseqüències la poètica mallarméana: aquell «fer més pur el llenguatge de la tribu», que no és sinó un esforç per sublimitzar a través del Verb, la col·lectivitat, tot depurant-la del prosaisme i de la vulgaritat que l'ofega. És així com, una vegada més, trobem, expressat ara des de l'oposició Poesia/Prosa, aquell dualisme de què parlàvem més amunt, indicatiu en totes les seves manifestacions d'un mateix conflicte: la ruptura de l'Home amb el seu entorn, que s'intenta resoldre aquí en l'actuació arbitrària. I això, naturalment, en la mesura que la societat és vista no com un conjunt estructurat, sinó en tant que multitud informe i caòtica: és a dir, Natura.

Aquesta recerca de sublimitat serà, per tant, un anhel que vindrà a reflectir el propòsit intervencionista del culturalisme zannià en incorporar-hi el llegat romàntic. Més encara: en Zanné el sublim es concep exactament com a contrapunt de la tasca erudita, sense el qual tota professió de culturalisme esdevé el resultat d'un eruditisme estèril i de curta volada: un culturalisme, en fi, mancat d'eficàcia social. Si ens hi fixem, tota la seva obra sembla presidida per aquesta dualitat Nord/Sud, per aquesta presència d'elements pre-rafaelites i llatinistes, que tenen la seva traducció, en darrer terme, en la seva formulació de la seva poètica. En aquest sentit, podríem considerar que un dels camps on més fàcilment s'aprecia l'abast intervencionista de les seves posicions estètiques és en la seva professió de wagnerianisme i en la tasca que duu a terme com a membre de l'Associació Wagneriana, d'ençà de la seva creació el 1901⁸. En la seva defensa d'un art total de rel wagneriana, adreçat a depurar la col·lectivitat del prosaisme que l'ofega, hi descobrim el propòsit de cercar, per la via del drama líric, un mitjà per agombolar aquesta col·lectivitat amb la música, i conferir-li, així, una directriu unitària. No serà pas diferent l'objectiu d'aquest corrent culturalista quan es proposi conferir, amb la força de la paraula poètica, un nou sentit i una cohesió social interna, la qual s'intentarà assolir en el si d'un projecte unitari que s'acabarà concretant en «Solidaritat Catalana» l'any 1906. Val a dir que aquest objectiu, innegablement polític, es persegueix en un primer moment des de la Poesia, i en l'experimentació en una Prosa Poètica – una «anti-prosa, per tant» –. No serà fins més tard, al 1909, i arran dels fets de la Setmana Tràgica, quan la possibilitat d'una actuació messiànica passarà a confiar-se sobretot a la producció dramàtica, a través de la reivindicació d'un teatre poètic, concebut com un contrapunt a la producció comercial de més ampla difusió a l'època: un teatre de la transcendència i del *pathos*, en fi, que entroncarà amb la tragicitat dels clàssics grecs, tant com amb Shakespeare i els romàntics.

⁸ Recordem que Zanné s'ocupava de l'apartat de crítica musical de la revista «Joventut», des del qual va presentar en diverses ocasions l'obra de Wagner a començaments de segle.

En aquesta reivindicació de l'artifici literari d'abast clarament messiànic, per tant, s'inscriu el nou renaixement cultural que Zanné albira i propugna, des de la seva tasca com a crític, poeta i prosista, i fonamentalment durant la primera dècada del nostre segle, abans del seu exili a Buenos Aires el 1913. Però el que ens interessa de remarcar aquí, sobretot, és com a partir de la recepció del corrent parnassià el concepte de modernitat literària passa a redefinir-se com una revisió crítica de la tradició literària i cultural en general, en la convicció que potser res no neix del no-res sinó d'una rel, que res no és original ni res no és plagiat, que tota possibilitat de renaixement cultural ha de beure necessàriament a les deus de la tradició respecte a la qual es defineix: que l'escriptura, en fi, és fonamentalment – i potser exclusivament – un procés de tematització i constant expoliació del patrimoni literari nacional, universal.

